

Luže

Hrad Košumberk

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Projekt „Bezbariérové zpřístupnění hradu Košumberk“ byl realizován za přispění prostředků státního rozpočtu České republiky z programu Ministerstva pro místní rozvoj.

Bezbariérové zpřístupnění hradu Košumberk

Město Luže díky dotaci z Ministerstva pro místní rozvoj z Programu podpory cestovního ruchu v regionech vybudovalo v roce 2018 bezbariérovou pěší lávku vedoucí z areálu Hamzovy odborné léčebny na nádvoří hradu Košumberk. Díky dřevěné lávce si mohou vychutnat krásy hradu a jejího okolí z nového pohledu osoby se sníženou možností pohybu, senioři i maminky s kočárky. Zároveň se hrad otevře širší veřejnosti i během tradičních kulturních a společenských akcí, výstav, koncertů apod. Rampová konstrukce 160 m dlouhé lávky s odpočinkovými podezdami překonává mezi areálem léčebny a nádvořím hradu převýšení více než 10 metrů. Nosná konstrukce je uložena na železobetonových základ-

Luže

dových patkách s proměnnou výškou nad terénem. Lávka s pochozí vrstvou z dubových prken a dřevěným zábradlím je vedena po svahu od Hamzovy odborné léčebny, prochází prostředním menší obory s chovnou zvěří až k úpatí hradební věže. Ta je nyní novou vstupní branou do hradního areálu, který návštěvníkům nabízí výstup na vyhlídku na město a okolí, návštěvu lapidária a celkový prohlídkový okruh, který návštěvníky seznámí s historií, stavebním vývojem hradu a životem na šlechtickém sídle.

Hrad Košumberk se nachází ve stejnojmenné obci Košumberk, která je součástí města Luže na Chrudimsku v Pardubickém kraji, na rozhraní Českomoravské vrchoviny a labské nížiny. Starší osídlení zde existovalo již na počátku 12. století. První záznamy o Luži se datují rokem 1250, kdy vznikla spojením starší osady Kamenicza a nově založeného městečka Luza. Zápis z roku 1318 nám objasňuje první jméno Košumberk. Staří písáři v latině psali podle zásady „Piš, jak slyšíš“. Coznmerch je v sluchu starého písáře německé jméno Kosnberch, Kosenberg, až postupně přecházeli na Kosemberk, kdy dvojité ss se čte jako š, to je Kosemberk, až vznikl změkčený název Košumberk. Tento název je složeninou německého Kosen = vyjadřuje „přátelsky rozmlouvat, besedovat“ a berg = na kopci, na vrchu. Dominantou je zde středověký hrad Košumberk, který byl vystavěn na nejvyšším místě (376 m n.m.) v okolí Luže, na návrší čedičového původu a nad údolím říčky Novohradky. Od roku 1958 je hrad zapsán na seznamu nemovitých památek Národního památkového ústavu.

Luže

Historie a panovníci hradu Košumberka

Starý hrad byl postaven z opukových kamenů ještě před koncem 13. století neznámým stavitelem. První zmínka o hradu se váže k roku 1318, kdy byl jeho majitelem *Ojíř z Košumberka*. V této době měl hrad podobu dlouhého věžovitého gotického paláce v půdorysu ve tvaru podkovy, který byl kolem dokola obhnán hradbami zesílenými několika baštami. Z východu byl chráněn čtyřhrannou věží, jejíž zdi byly místy silné až 3,8 m. V jižním rohu hradiště stojí dosud zachovalá hradební věž krytá šindelovou střechou, která byla původně dvoupatrová. Hradiště podoby lichoběžníku o největší délce 80 m bylo ještě obhnáno zdí z lámané opuky. Do hradu se vcházelo z nejlépe přístupné jihovýchodní strany po dřevěné rampě s padacím mostem, který ústil do věže s bránou. Za ní byla tzv. Vlčí jáma, past pro nezvané. V první fázi hradní výstavby byly nejspíše vnitřní stavby dřevěné, umístěné po obvodu hradeb tak, že jejich vnější stěna přiléhala přímo k hradbám. Tato dispozice hradu se nazývá hrad s pláštovou zdí (viz Hrad Rabí v jižních Čechách) a má svůj původ v Rakousku, odkud se dostala na Moravu a postupně byla importována do východních Čech.

Ojíř zde zanechal vdovu a sirotky, které o dědictví, bezprávně a násilím, připravil nevzdálený soused *Bobunek z Poporce (Pfaffentalu)*. Král Jan Lucemburský sice žádal nápravu v této věci, ale výsledek kauzy není znám.

Košumberské panství i s hradem získal od dalšího známého pána hradu *Diviše z Poporce*, šlechtický rod pánů z Chlumu, později známých jako Slavatové z Chlumu a Košumberka. Prvním předkem Slavatů byl jakýsi Bleh žijící na přelomu 11. a 12. století. Rod původně pocházel z Moravy a v první třetině 13. století se přestěhoval na Čáslavsko, kde si postavil hrad Chlum. V roce 1372 získali hrad bratři - *Diviš, Ješek, Mstislav a Slavata*.

Hrad odkoupili za 2000 kop pražských grošů. Nejstarší bratr Diviš je jediným pánem Košumberka v letech 1382-1393. Když roku 1393 Diviš zemřel, převzal správu jejich strýc *Jindřich Lacembok*. Po jeho dvanáctileté správě se ujal vlády nad rodovým majetkem *Jan z Chlumu a Košumberka*, nejstarší syn pána z Chlumu Ješka. S ním i bratři Vilém, Diviš (II.) a Beneš. Roku 1417 se bratři dohodli na novém rozdělení svých statků a Košumberk i s Luží připadl Divišovi II. a Vilémovi.

Vilém patřil za svého života k horlivým straníkům husitství a aktivně se zapojil do politiky. On sám se začal psát jako Vilém z Košumberka. Za manželku pojal Markétu ze Stráže a zemřel roku 1434. Markéta po jeho smrti žila na hradě jako vdova a zemřela po roce 1449. Vilém zde zanechal syny Slavatu a Jana, kteří zdědili otcovu polovinu hradu a panství. Po smrti strýce Beneše získali i Chlum (v Čáslavsku). Hospodářsky i politicky se jim velmi dařilo. Drželi se kališnické víry svého otce. Patřili ke spojencům krále Jiřího z Poděbrad, se kterým se účastnili nejednoho střetnutí. Starší Slavata byl v letech 1463-

1467 hofmistrem Jiřího z Poděbrad. Oženil se s Dorotou z Nemošic. Věnem získal Dobré Pole, koupil černokostelecké panství a se ženou se zde trvale usadili. Košumberk přenechal mladšímu Janovi. Ten si získal uznání u krále díky účasti v domácích válkách v neklidné 2. polovině

15 století. Jan si vzal Annu z Dřevěnic, avšak zemřel bezdětný asi v roce 1495. Majetek po něm odkázal potomkům Diviše, kteří stále drželi druhou polovinu hradu.

Diviš byl nejvíce aktivně zapojen do politických dějů v českých zemích. Ve 40. letech 15. století se připojil k Východočeskému landfrýdu, (dohodě správních celků v rámci země o míru), byl ve vojsku krále Jiřího z Poděbrad a aktivně mu pomáhal, zejména při dobytí Prahy roku 1448. Zemřel roku 1454 a zanechal po sobě syny Václava, Diviše a Slavatu. Nevíme ale, kteří z nich se objevují v druhé polovině 15. století s přídomkem z Košumberka.

Po vymření majitelů z Košumberka z řad potomků Viléma se celý hrad dostal do rukou linie pocházející od Diviše.

Když se českými zeměmi neslo učení mistra Jana Husa, členové slavatovské rodiny se stali jeho následovníky a po jeho upálení nacházíme podpisy dvou

Slavatů na stížném listě šlechty Kostnického koncilu. V roce 1540 převzal košumberské panství pán *Diviš Slavata z Chlumu*. Patřil k nejvýraznějším příslušníkům svého rodu a poprvé použil jméno Slavata jako rodové příjmení. Během stavovského odboje proti králi Ferdinandu I. Habsburskému se v roce 1547 přidal na stranu odboje. Odboj byl však poražen a šlechta potrestána. Diviš ztratil část svého majetku a součástí jeho trestu bylo i domácí vězení na Košumberku. 18. července 1573 při bouřce hrad vyhořel a za nedlouho po té započaly stavební práce, při kterých byl hrad renesančně opraven. Současně k němu byla přistavěna nová renesanční dvoukřídlová jednopatrová budova a pod ní byly vybudovány rozsáhlé sklepy. V novém renesančním paláci se nalézaly dva reprezentační sály s komorami a tzv. fraucimor (místnost, které sloužily pro dámskou společnost) Za Divišovi vlády došlo k rozšíření košumberského panství, postaral se o rychlou obnovu městečka a rozvoj ekonomiky. V druhé polovině 16. století byla na Košumberku zřízena českobratrská škola, kde byli vychováváni mladí protestanští šlechtici (mj. i později proslulý válečník

Luže

Albrecht Eusebius z Valdštejna ve věku 10 – 11 let, synovec Jindřicha Slavaty, a Vilém Slavata. Pro školu vyhradil místnost na východní straně prvního patra a vchod do školní místnosti vedl přímo z lodžie. O tom, jak fungovala, víme jen tolik, že zde učili jak kněží Jednoty bratrské, kteří byli zváni na hrad z okolí Košumberka, tak rektor městské školy v Luži. Škola zřejmě neměla mnoho žáků, protože ve dvacátých letech 17. století se udává, že se v místnosti školy nacházely jenom tři stoličky. V roce 1575 28. srpna Diviš Slavata z Chlumu zemřel a byl pochován v Luži v kostele sv. Bartoloměje. Rodová panství zdědili synové Adam, Jindřich, Michal, Albrecht a Zachariáš.

Po rozdělení majetku získal panství *Jindřich Slavata* (†1599). Po otci získal sympatie k českým bratrům a kladl velký důraz na oblast vzdělávání, náboženství a rozvoj ekonomiky.

Po Jindřichově smrti se čerstvým držitelem košumberského panství stal jeho syn – *Diviš Lacembok Slavata*. Dokončil stavební plány hradu svého otce, a to v roce 1614 = MDCXIII. Tento letopočet je vyznačen nad hlavní branou v omítce vstupního štítu purkrabství spolu s jeho a manželčinými aliančními erby: s pruhy – Slavaty, lev – jeho choti Veroniky ze Žerotína a také počáteční písmena jejich jmen: DLSZCHK WSZŽ a to mezi psaníčkovými sgrafity. Byl stoupencem jednoty bratrské a účastníkem stavovského povstání. Po potlačení stavovské rebelie byl odsouzen ke ztrátě svých panství. Snažil se ještě listem z 9. května 1622 své jednání vysvětlit a omluvit, ale ani přímluvy jeho přátel plně neodvrátily majetkovou ztrátu. Nakonec dle výnosu z 23. května 1623 měl přijít pouze o polovinu svých statků, mezi kterými bylo i rodové sídlo. Konečné konfiskace se však nedožil, zemřel 23. února 1623. Byl pochován v Luži v kostele sv. Bartoloměje. Zůstala po něm manželka Veronika ze Žerotína, která panství musela opustit aalezla útočiště na zámečku v Hroubovicích. Zkonfiskovaný majetek byl odhadnut na 50 265 kop míšeňských grošů.

Luzé

Hrad i s panstvím poté zakoupil vnuk Diviše Slavata, *Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka* (†1652). Zkonfiskované košumberské panství zakoupil, protože si velmi vážil rodového dědictví a chtěl z něho vybudovat hlavní rodové sídlo. Narodil se roku 1572 v Čestíně. I když byl vychováván v českobratrské škole svého strýce Jindřicha na Košumberku, větší vliv měla na jeho výchovu měla babička Alžběta Slavatová z Hradce, která mu vštěpovala katolickou víru. Nakonec se pod vlivem Jezuitů stal katolíkem. Oženil se se svou sestřenicí Lucií Otilií z Hradce, jednou z nejbohatších nevěst v Českém království. Vyženil Jindřichův Hradec, Telč, Červenou Lhotu, Stáž nad Nežárkou. Ve své politické kariéře stál na straně císaře. V předvečer 23. května 1618 se domlouvají čeští stavové na provedení druhé pražské defenestrace. Jedním ze tří defenestrovaných mužů byl i Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka.

Luže

ALBOLPHUS GILES DE SLAVATA GUBIZATOR DOMUS BOHEMENSIS DE NERA DENO
RELLA VELLERA LUEVENSIS PTEMVS REGI TYPHICVS CANCELLARIVS PROPRIO
DIGNITATE ET MERCATORIA ET AERI ET PLAGIENSIS PTEPANVS VENUSTUS UNGARI
OMANVS PRAECEPS DATIS SEUILLI OMNIBUS VITAE SUAIS SEQUITUR INCLIME
INTERIM AVOS SUPERVIRET COLLEGII BENEFACIE IN ECGLESA S. MAGDALENA
IN ANNO 1607 AETATIS SUAIS 80.

Pád z okna Pražského hradu přežil. Těžce si poranil hlavu o římsu, ale byl zachráněn. Dočasný úkryt mu poskytla Polyxena z Lobkovic. Později odešel do exilu, kde pobýval až do roku 1622. Během třicetileté války byl významným odpůrcem poněmčování Českých zemí. Získal spoustu titulů. Hrabě, nejvyšší komorník Českého království, nejvyšší hofmistr, nejvyšší kancléř a roku 1630 byl pasován na rytíře Řádu Zlatého rouna. V roce 1633 zemřela jeho žena a jeho politické působení od té doby ochabovalo, za to se oddal mysticismu. Zemřel roku 1652 v jezuitské kolejí a pohřben byl v Jindřichově Hradci.

Válečné náklady během třicetileté války a dluhy, které nemohl Vilém Slavata spláct ho dovelely k tomu, že postoupil Košumberk roku 1624 *Jindřichu Vilému Slavatovi*, svému synovci, poslednímu mužskému

Luže

potomku košumberských Slavatů. Jindřich Vilém byl dvakrát ženatý. Nejprve s Annou Polyxenou Michnovou z Vacínova, která zemřela roku 1650 a poté s *Marií Maximiliánou Evou Terezii Žďárskou ze Žďáru z Dourovských hor* (†1690). Za jeho vlády došlo ke značnému úpadku panství způsobené nájezdy Švédů a císařského vojska a na odstraňování škod a údržbu rodového sídla prostředky již nezustávaly. Z finanční tísni se Jindřich Vilém nedokázal vyprostit až do své smrti. Zemřel v roce 1654 a košumberské panství zdědila jeho dcera *Johana Barbora Alžběta Slavatová*. Ta bohužel rok na to zemřela na mor. Smrtí Johany Barbory vymřela Košumberská větev Slavatů. Panství zůstalo v rukou její matky Marie Maximiliány. Ta se rozhodla panství udržet, chránit a začala ho řídit. Uměla hospodařit a panství po třicetileté válce dokázala stabilizovat a pozvednout. Dbala na vzdělání a dodržování katolického náboženství.

Právě Marie Maximiliána díky dobré finanční situaci, o kterou se zasloužila, se stala zakladatelkou poutního místa na Chlumku v Luži. Zatoužila po podpoře někoho blízkého a rodina ji představila Františka Kryštofa Hýzrleho z Chodů, českého šlechtice z rytířské rodiny z Loketska. Jejich manželství bylo pokládáno za neštastné. Dokonce se jí nejspíš manžel pokusil i otrávit údajnými prášky na posilnění života. Narodili se jim dvě děti – Ferdinand František Hýzrle a děvčátko Františka Terezie Rosalie. Jejich syn Ferdinand záhy v necelém roce zemřel a roku 1684 i dcera Františka Terezie. Po nemoci předčasně zemřel i druhý manžel hraběnky a to 4. července 1666 ve Vídni. Dvojnásobná vdova Marie Maximiliána se již neprovídala a odstěhovala se z komnat Košumberku do malého domku, který si nechala vystavět nedaleko poutní svatyně a oddala se ryze náboženskému životu. Propadla vlivu hradeckých jezuitů a odkázala celé košumberské panství

Luže

jezuitské koleji v Hradci Králové, do jejichž držení také po jejím skonu po nemoci v říjnu roku 1690 přešel. Pochována je v hrobce v chrámu na Chlumku.

Jezuitská vláda byla pro hrad osudnou. Jezuité však nebydleli na hradě, ale v rezidenci na Chlumku. Hrad byl proto neobýván a využíván jen jako sklad. Jezuité měli hrad ve svém vlastnictví až do zrušení rádu v Čechách roku 1773. Správu nad Košumberkem převzal Náboženský fond. Počátkem 19. století Košumberk zakoupil nizozemský šlechtic *Leopold de Laing*, který držel panství až do roku 1826, kdy ho prodal *Karlu Alexandru 5. princu Thurn-Taxisovi* z bavorského Řezna. Byl to velmi bohatý rod. V monarchii měli monopol na poštovnictví a další jejich příjem byl z lesnictví. Vznikla tak svým rozsahem největší država řezenských Thurn-Taxisů v Čechách. Košumberské panství i s městečkem bylo již

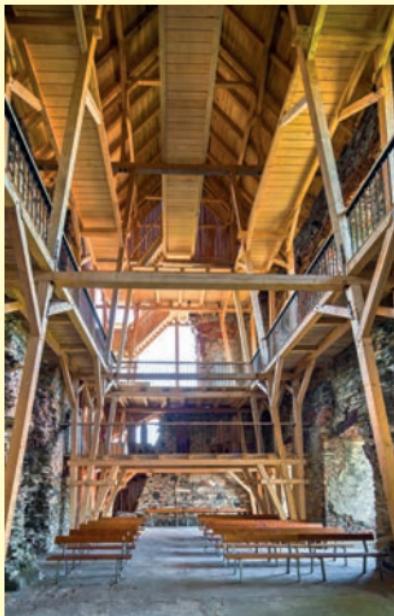
ohodnoceno na 83 333 zlatých a 20 krejcarů. Thurn-Taxisové přesunuli správu Košumberského statku do Chroustovic a budova purkrabství, která byla do té doby využívána jako kancelář správy panství, byla ponechána svému osudu. Panství vlastnili až do roku 1922, kdy jim bylo na základě pozemkové reformy vyvlastněno. Karel Alexandr následujícího roku v červenci zemřel. Vystřídaly se tři generace majitelů. Prostřední z majitelů Thurn-Taxisů Maximilián Anton se roku 1858 oženil s bavorskou vévodkyní a princeznou Helenou zvanou Néne, sestrou císařovny Alžběty zvané Sisi (manžel císař František Josef I.).

Roku 1922 získalo hrad od Thurn-Taxisů *Družstvo na záchrannu hradu Košumberka*, které provedlo konzervační práce. Ředitelem konzervačních prací byl V. V. Jeníček. Především zásluhou tohoto družstva se podařilo zabránit zániku hradu. Díky národnímu cítění obyvatelstva v okolí si nedovedli představit holého vrchu v místě hradu. Byla opravena zeď na hlavním nádvoří, opěrné zdi a trhliny, opravená fasáda a znak nad hlavní branou. Byla osazena nová vrata, vycištěné nádvoří, vydlážděn průjezd a upravená pavlač. Rytířský sál dostal novou podlahu a strop z modřínového dřeva. Byla zde také zřízena tzv. Slavatovská síň.

Od roku 1953 hrad přešel do vlastnictví státu a v roce 1991 převzalo hrad do své péče *město Luže*. Nyní je zde instalována expozice k dějinám hradu s přihlédnutím k dějinám města Luže. V turistické sezóně je na hradě možno navštívit expozici o historii hradu, sklepní prostory s lapidáriem a také hradní vyhlídku. V létě je hojně využíván pro konání letního kina, divadel, koncertů, svateb, výstav a celou řadu kulturních a společenských akcí. V roce 2006 byla na svazích okolo hradu zřízena menší obora s několika druhy chovné zvěře. V letech 2009 - 2011 zastřešením zbývající části renesančního paláce vzniklo multifunkční zařízení pro divadla, kina, koncerty a svatby. V roce 2015 pro zvýšení bezpečnosti proběhla výměna alarmu a přídavných zařízení. V roce 2018 se uskutečnila další větší stavba, a to zpřístupnění hradu bezbariérovou lávkou.

Luze

Kontakty:
Kastelánka
tel.: 736 481 205
kosumberk@luze.cz
www.hrad-kosumberk.cz

Městský úřad Luže
tel.: 736 481 208 • 469 633 984
Náměstí Plk. Josefa Koukala 1
538 54 LUŽE
mestskyurad@luze.cz
www.luze.cz / Fcb. Město Luže